

УДК 378.01+378.147

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-93-17>

ОБҐРУНТУВАННЯ ЗМІСТУ ЕТАПІВ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ФАСИЛІТАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Попова Олена Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
tubaeva@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1611-5956

Цапко Алла Миколаївна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
alla.tsapko@hnpu.edu.ua
orcid.org/0000-0001-5629-4448

У статті доведено актуальність спеціальної підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації, яку визначено як вид педагогічної взаємодії, що забезпечує усвідомлений, інтенсивний і продуктивний розвиток і саморозвиток її учасників, ставить за головну мету діяльності створення сприятливих передумов для реалізації внутрішніх ресурсів кожного учня.

Результатом професійної підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації є відповідна підготовленість, яку визначено як стійке інтегративне особистісне утворення, що включає професійні мотиви, цілі, загальнонаукові та професійні знання й уміння, особистісні якості майбутнього педагога, що забезпечують продуктивну взаємодію з учнями й надання їм ефективної педагогічної підтримки.

У структурі підготовленості майбутніх учителів до педагогічної фасилітації виокремлено такі компоненти: мотиваційно-інтенційний (стійкі професійні мотиви, потреби, інтереси, цінності та установки; педагогічна спрямованість на фасилітаційну педагогічну діяльність; позитивне ставлення до учня як найвищої цінності; прагнення до професійного й особистісного самовдосконалення); когнітивно-позиційний (знання про фасилітацію: суті й механізмів фасилітаційної взаємодії; ідей і положень особистісно орієнтованого навчання, шляхів його здійснення; принципів виховання; вікових і психологічних особливостей учнів; знання з педагогічної конфліктології); процесуально-досвідний (наявність груп умінь, необхідних для здійснення педагогічної фасилітації); особистісно-рефлексивний (наявність професійно-особистісних якостей, необхідних для здійснення педагогічної фасилітації). Розроблено й обґрунтовано педагогічну технологію підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації, що передбачає реалізацію організаційно-підготовчого, стимульовально-настановчого, когнітивно-діяльницького, праксеологічно-досвідного та рефлексивно-корегульовального етапів.

Ключові слова: майбутній учитель, педагогічна фасилітація, професійна підготовка, підготовленість до педагогічної фасилітації, педагогічна технологія.

JUSTIFYING THE TECHNOLOGY STAGE CONTENT OF PREPARING FUTURE TEACHERS FOR PEDAGOGICAL FACILITATION IN THEIR PROFESSIONAL ACTIVITY

Popova Olena Volodymyrivna,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Pedagogy

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
tubaeva@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1611-5956

Tsapko Alla Mykolaivna,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Pedagogy
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
alla.tsapko@hnpu.edu.ua
orcid.org/0000-0001-5629-4448

The article proves the relevance of special training of future teachers for pedagogical facilitation, which is defined as a type of pedagogical interaction that provides conscious, intensive and productive development

and self-development of its participants and which aims to create favorable conditions for the implementation of internal resources of each student.

The result of professional training of future teachers for pedagogical facilitation is the appropriate training, which is defined as a stable integrative personal formation, that includes professional motives, goals, general and professional knowledge and skills, personal qualities of the future teacher, that provide productive interaction with students and effective pedagogical support with them.

The structure of the readiness of future teachers for pedagogical facilitation includes the following components: motivational-intentional (stable professional motives, needs, interests, values and attitudes; pedagogical orientation to facilitative pedagogical activity; positive attitude to the student as the highest value; desire for professional and personal self-satisfaction); cognitive-positional (knowledge of facilitation: the essence and mechanisms of facilitation interaction; ideas and provisions of personality-oriented learning, ways of its implementation; principles of education; age-related and psychological characteristics of students; knowledge of pedagogical conflictology); procedural and experimental (the presence of groups of skills that are necessary for the implementation of pedagogical facilitation); personality-reflexive: (the presence of professional and personal qualities necessary for the implementation of pedagogical facilitation). The pedagogical technology of preparation of future teachers for pedagogical facilitation is developed and substantiated, which provides realization of organizational-preparatory, stimulating-instructive, cognitive-activity, praxeological-experimental and reflexive-corrective stages.

Key words: *future teacher, pedagogical facilitation, professional training, readiness for pedagogical facilitation, pedagogical technology.*

Вступ

Сучасні теорія і практика освіти спираються на гуманістичну парадигму, яка спрямована на забезпечення можливостей широкого вибору в різних сферах діяльності учня, його самовизначення і самореалізацію. Проте реалізація такої парадигми можлива тільки за умови розвиненого у вчителів нового педагогічного мислення. Такий педагог спочатку налаштований на те, щоб не підганяти учня під свої (державні, громадські, особисті) уявлення про те, яким він має стати, а сформувавати його майбутній образ, індивідуальну траєкторію особистісного розвитку, виходячи з нього самого, за його безпосередньої участі. Отже, ключовою фігурою на шляху гуманістичного перетворення закладу освіти стає педагог-фасилітатор – учитель, який здатний спонукати і надихати вихованця на інтенсивний, усвідомлений духовно-моральний саморозвиток відповідно до пріоритетних особистісних сенсів життєдіяльності.

На жаль, як свідчать результати поведеного нами пілотного дослідження, у більшості випускників педагогічних ЗВО не сформована готовність до фасилітаційної взаємодії на достатньому рівні (78% із 417 респондентів). Це призводить до того, що, декларуючи прихильність гуманістичній парадигмі, значна частина педагогів залишаються на авторитарних, технократичних позиціях, відмінною ознакою яких є маніпулятивний підхід до тих, хто навчається. Для таких учителів характерна відсутність гуманістичної спрямованості, наявність труднощів у зміні власної позиції щодо іншого, відсутність емпатії та емоційної чуйності, невміння і небажання враховувати іншу точку зору. Такі педагоги часто орієнтуються, всупереч потребам та прагненням

учнів, на реалізацію власних інтересів, інтересів батьків, колег, адміністрації.

Необхідність зміни позиції вчителя, орієнтація його на ідею натхнення, допомоги та підтримки учня в їхньому особистісному становленні і розвитку ставлять завдання цілеспрямованої підготовки майбутнього вчителя до фасилітаційної взаємодії у професійній діяльності.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Аналіз наукової літератури з порушеної проблеми засвідчив, що різні аспекти проблеми підготовки майбутнього вчителя до педагогічної фасилітації досліджені в працях багатьох вчених: О. Врублевської (1999), О. Дімової (2002), О. Галіцан і З. Курлянд (2020), І. Жижині (2000), М. Казанжи (2007), С. Коломійченко (2020), О. Трухан (2020), О. Фісун (2011), О. Фокши (2019) та ін. У працях учених розглядаються детермінанти педагогічної фасилітації, питання упровадження в освітній процес форм, методів і технік фасилітації, підготовки до фасилітаційного спілкування як продуктивного виду педагогічної взаємодії, становлення гуманістичної спрямованості особистості тощо. Незважаючи на широкий спектр досліджень феноменології педагогічної фасилітації в освіті, потребують уточнення детермінанти підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації (суті, структури, змісту тощо), розроблення технології означеного процесу та його науково-педагогічного забезпечення.

Як відомо, установки та принципи роботи викладача-фасилітатора (від англ. *facilitate* – об'єднувати, сприяти, допомагати), а також сам термін, висунуто К. Роджерсом і визначено як основу в становленні гуманістичної педагогіки (Роджерс, 27).

У психолого-педагогічній літературі поняття «*фасилітація*» визначається як вид педагогічної взаємодії, яка забезпечує усвідомлений, інтенсивний і продуктивний розвиток і саморозвиток її учасників, котра ставить за головну мету діяльності створення сприятливих передумов для реалізації внутрішніх ресурсів кожного учня. Як слушно зазначає О. Фісун, основними характеристиками такої педагогічної взаємодії є взаємопізнання, взаєморозуміння, узгодженість спільних дій і взаємовплив між усіма суб'єктами освітнього процесу (Фісун, 2011: 9).

У педагогічних дослідженнях поняття «*фасилітація*» здебільшого використовується в дослідженнях міжособистісної взаємодії педагога і учня в освітньому процесі, адже фасилітаційна діяльність учителя здійснюється у площині конструктивно-діалогічної, перцептивно-невербальної, інтерактивної комунікації в освітньому просторі закладу освіти, базується на здатності вчителя конструювати розвивальне середовище школи на гуманістичних і демократичних принципах. У такому випадку педагогічна фасилітація розглядається як стимулюючий, ініціювальний, заохочувальний вплив на саморозвиток, самовиховання того, хто навчається (Коломійченко, 2010; Фокша, 2014 та ін.).

Завданнями педагогічної фасилітації є надання підтримки у формуванні позитивної Я-концепції учня, який прагне до саморозвитку, реалізації внутрішніх ресурсів, творчого потенціалу. У такому разі процес трансляції від учителя здобувачам освіти певних знань і цінностей перетворюється на вільний акт співпраці, співтворчості, який активізує саморозвиток кожного учня, його повноцінну самореалізацію як особистості.

З огляду на вищезазначене, роль і значення педагогічної фасилітації полягає в тому, що такий вид професійно-педагогічної діяльності вчителя забезпечує педагогічну підтримку особистісного зростання учня та педагогічний супровід його освітніх досягнень, актуалізує прагнення учня до самоідентифікації, саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення, сприяє реалізації індивідуальних особливостей того, хто навчається (його пізнавальних можливостей, творчого потенціалу, внутрішніх інтенцій, нахилів, здібностей, талантів, прагнень) (Галицян, Курлянд, 2020).

Мета статті – репрезентувати зміст етапів авторської технології підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації.

2. Методологія та методи

Методологічною основою дослідження є вироблені у світовій гуманістичній філосо-

фії, психології та педагогіці ідеї про самоцінність особистості та про іманентно властиві їй потреби постійного вдосконалення, положення про єдність свідомості й діяльності, ідея про взаємозв'язок педагогічної фасилітації і загальнолюдських цінностей, сенсу життя, любові, свободи, творчості, гідності, ідея цілісності особистості. Системотвірними для нас були також положення педагогіки саморозвитку як методологічної основи виховання і навчання, положення системно-синергетичного, компетентнісного, особистісно-діяльнісного та екофасилітаційного підходів до організації педагогічного процесу.

У процесі дослідження застосовували комплекс **методів**, що відповідають меті та завданням дослідження: вивчення і аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури з проблеми; узагальнення педагогічного досвіду; педагогічний експеримент; спостереження; тестування; анкетування; бесіди; вивчення продуктів їхньої діяльності; методики самооцінювання і експертних оцінок та ін.

3. Результати та дискусії

Професійну підготовку майбутніх учителів до педагогічної фасилітації визначаємо як цілісний динамічний процес, що передбачає спеціально організовану, керовану з боку викладачів навчально-виховну діяльність студентів, яка відображає специфіку педагогічної праці, професійних завдань, які необхідно вирішити випускнику педагогічного університету.

Науково-методичне забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації вимагає розроблення і обґрунтування відповідної технології (Порова, Кабанська, Попов, 2018). Виокремлення етапів технології потребувало визначення суті і змісту структурних компонентів підготовленості майбутніх учителів до педагогічної фасилітації як результату відповідної підготовки.

Підготовленість майбутніх учителів до педагогічної фасилітації розглядаємо як стійке інтегративне особистісне утворення, що включає професійні мотиви, цілі, загальнонаукові та професійні знання й уміння, особистісні якості майбутнього педагога, що забезпечують продуктивну взаємодію з учнями, надання їм ефективної педагогічної підтримки. Іншими словами, вказана підготовленість інтегрує в собі два складника: психологічну готовність до означеного виду діяльності і фасилітаційну компетентність.

Повною мірою погоджуємося з М. Дьяченком і Л. Кандибовичем (Дьяченко, Кандибович, 2003), які стверджують, що психологічна готовність – це первинна, необхідна

і фундаментальна умова успішного здійснення будь-якої діяльності. Психологічна готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності, у тому числі до педагогічної фасилітації, зумовлюється стійкими професійними мотивами, потребами, інтересами, цінностями та установками, педагогічною спрямованістю на певний вид діяльності, гуманістичною спрямованістю на учня як основи позитивного ставлення до учня, прагненням до професійного й особистісного самовдосконалення.

Фасилітаційну компетентність вчителя визначаємо як його інтегральну характеристику, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, наявність особистісних якостей, яких достатньо для досягнення мети означеного виду професійно-педагогічної діяльності, а також його професійно-фасилітаційну позицію, котра полягає в готовності ставити перед собою цілі та приймати рішення, спрямовані на допомогу учневі в його саморозвитку і самореалізації (Шевченко, 2014).

З урахуванням вищенаведених положень у *структурі* підготовленості майбутніх учителів до педагогічної фасилітації нами виокремлено такі компоненти:

1) *мотиваційно-інтенційний*: стійкі професійні мотиви, потреби, інтереси, цінності та установки; педагогічна спрямованість на фасилітаційну педагогічну діяльність; позитивне ставлення до учня як найвищої цінності; прагнення до професійного й особистісного самовдосконалення;

2) *когнітивно-позиційний*: знання про фасилітацію: суті й механізмів (форм, методів, прийомів, засобів) фасилітаційної взаємодії; ідей і положень особистісно-орієнтованого навчання, шляхів його здійснення; принципів виховання (гуманізму, виховання в діяльності та спілкуванні, стимулювання учнів до саморозвитку тощо); вікових і психологічних особливостей учнів (їхніх мотивів і потреб, інтересів і нахилів, розумових процесів тощо); знання з педагогічної конфліктології;

3) *процесуально-досвідний*: наявність груп умінь, необхідних для здійснення педагогічної фасилітації:

– інтелектуально-прогностичних (уміння критично аналізувати, зіставляти й порівнювати педагогічні факти та явища освітнього процесу, давати їм оцінку, аргументувати своє ставлення до них, збирати й аналізувати інформацію про особистісні особливості здобувачів освіти; передбачати наслідки взаємодії з учнем тощо);

– проектувально-управлінських (уміння керувати навчальною діяльністю учнів; розвивати їхню ініціативу; надавати учням різні

види педагогічної підтримки; здійснювати педагогічний супровід; формувати адекватні педагогічні цілі фасилітаційної взаємодії, вибирати способи для їх реалізації тощо);

– комунікативно-емпатійних (уміння налагоджувати фасилітаційну взаємодію з учнями, викликати в них довіру; встановлювати та підтримувати доброзичливі взаємини з учнями, спонукати їх до активної діяльності; встановлювати зворотний зв'язок; адекватно варіювати стиль спілкування; відчувати психологічний стан учня, визначати причини змін у його поведінці; співпереживати учневі; аналізувати й вирішувати конфліктні ситуації; діяти в нестандартних ситуаціях тощо);

– рефлексивно-оцінні вміння (рефлексивні вміння, уміння правильно оцінювати результати педагогічної фасилітації; здійснювати корекційно-педагогічну роботу з учнями);

4) *особистісно-рефлексивний*: наявність професійно-особистісних якостей, зокрема: гуманістичної спрямованості, комунікативних (доброзичливість, толерантність, тактовність, емпатійність, відкритість, щирість, чуйність тощо), здатності до рефлексії. Слід підкреслити, що визначені компоненти є взаємозалежними і знаходяться в тісному взаємозв'язку.

Зважаючи на структуру підготовленості майбутніх учителів до педагогічної фасилітації, логіку процесу підготовки здобувачів вищої освіти до її здійснення, а також, урахуовуючи положення системного, аксіологічного, особистісно-діяльнісного, деонтологічного та екофасилітаційного підходу, виділили такі етапи технології досліджуваного процесу: організаційно-підготовчий, стимулювально-настановчий, когнітивно-діяльнісний, праксеологічно-досвідний та рефлексивно-корегувальний.

Метою і завданнями організаційно-підготовчого етапу технології є поглиблення професійної компетентності викладачів щодо здійснення підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації. В процесі проведеного нами пілотного дослідження встановлено, що більшість викладачів (86% від 275 опитаних) потребують поглиблення теоретичної і практичної підготовленості в означеному напрямі. Організаційно-підготовчий етап передбачає також розробку навчально-методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації: відбір навчально-методичного інструментарію (форм, методів, засобів), підготовку навчально-методичних матеріалів (розробка курсів за вибором для студентів і викладачів із проблеми педагогіч-

ної фасилітації; підбір завдань, вправ для вироблення відповідних умінь і навичок студентів; розробка рекомендацій і пам'яток майбутнім учителям щодо професійного самовдосконалення у зазначеному напрямі тощо); моделювання особистісно орієнтованих стратегій роботи зі студентами, допомога їм у визначенні індивідуальної траєкторії професійного розвитку і самовдосконалення як учителя-фасилітатора.

Стимулювально-настановчий етап розробленої технології передбачає формування спрямованості на підготовку до педагогічної фасилітації у професійній діяльності, яка включає: визнання майбутнім учителем гуманістичних цінностей як власних ціннісних пріоритетів; усвідомлення майбутніми вчителями ролі і значення педагогічної фасилітації для їхнього всебічного розвитку, саморозвитку і виховання; цільові установки, особистісно значущі пізнавальні і професійні мотиви до оволодіння методикою інтегрованого навчання означеного виду професійно-педагогічної діяльності.

У процесі пілотного дослідження було з'ясовано, що значна кількість студентів – майбутніх учителів музичного мистецтва (75% з 275 опитаних) не усвідомлює значущості педагогічної фасилітації як чинника цілісного впливу на становлення й розвиток особистості учня. Переважна кількість майбутніх педагогів (88%) зазначили, що навіть не замислювалися про необхідність спеціальної підготовки до означеного виду професійно-педагогічної діяльності.

На підставі отриманих даних дійшли висновку про доцільність стимулювання майбутніх учителів щодо спеціальної підготовки до педагогічної фасилітації. У процесі реалізації зазначеного етапу технології студенти мають усвідомити роль і значущість педагогічної фасилітації, яка побудована на принципах гуманізму, глибокої взаємоповаги, рівноправного партнерства вчителя та учня, створення сприятливого морально-психологічного клімату під час педагогічної взаємодії.

На когнітивно-діяльнісному етапі студенти мають оволодіти знаннями (психолого-педагогічними, методичними, конфліктологічними тощо) й уміннями, які необхідні для успішного здійснення педагогічної фасилітації.

Праксеологічно-досвідний етап розробленої технології передбачає набуття майбутніми вчителями досвіду реалізації отриманих знань і умінь у реальному освітньому процесі, а також набуття досвіду фасилітаційної діяльності під час педагогічної практики у закладах освіти.

На *рефлексивно-корегувальному етапі* здійснюється корекція змісту, форм і методів відповідної підготовки майбутніх учителів на основі оцінки викладачами й самооцінки студентами результативності запровадженої технології. На зазначеному етапі передбачається залучення студентів до професійного самовиховання як учителя-фасилітатора.

Висновки

Педагогічна фасилітація спрямована на підвищення продуктивності освіти (навчання, виховання) і розвиток суб'єктів освітнього процесу за рахунок особливого стилю спілкування і особистості педагога. Результатом підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації є відповідна підготовленість, у структурі якої виокремлено мотиваційно-інтенційний, когнітивно-позиційний, процесуально-досвідний та особистісно-рефлексивний компоненти. Науково-методичне забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації вимагає розробки і обґрунтування відповідної технології. Результатом професійної підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації є відповідна підготовленість, яку визначено як стійке інтегративне особистісне утворення, що включає професійні мотиви, цілі, загальнонаукові та професійні знання й уміння, особистісні якості майбутнього педагога, що забезпечують продуктивну взаємодію з учнями й надання їм ефективної педагогічної підтримки. Педагогічна технологія підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації передбачає реалізацію організаційно-підготовчого, стимулювально-настановчого, когнітивно-діяльнісного, праксеологічно-досвідного та рефлексивно-корегувального етапів. Концептуальну основу розробленої технології становлять положення системно-синергетичного, компетентнісного, особистісно-діяльнісного та екофасиліативного підходів до організації педагогічного процесу.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці навчально-методичного інструментарію (форм, методів, засобів) реалізації репрезентованої технології з урахуванням особливостей фахової підготовки майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галицан О.А., Курлянд З.Н. Детермінанти підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації у професійній діяльності. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 21. Т. 1. С. 172–174.
2. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психология высшей школы : учеб. пособие. Минск : Тест, 2003. 352 с.

3. Коломійченко С.Ю. Підготовка майбутнього вчителя у вищих педагогічних навчальних закладах до організації фасилітаційного спілкування з учнями : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Харків, 2010. 20 с.

4. Роджерс К. Свобода учитися. М. : Смысл, 2002. 527 с.

5. Шевченко К.О. Педагогічна фасилітація у контексті професійної компетентності вчителя. *Психологічні науки* : збірник наук. праць. 2014. Вип. 2.13 (109). С. 258–263.

6. Фісун О.В. Формування фасилітуючої позиції вчителя в системі науково-методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Харків, 2011. 20 с.

7. Фокша О.М. Педагогічні умови формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у професійній підготовці : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Одеса, 2019. 240 с.

8. Popova O., Kabanska O., Popov V. The essence and technology of pedagogical forecasting of development of innovation processes in education. *Educational Studios: Theory and Practice: monograph*. Prague-Vienna: Premier Publishing, 2018. P. 273–279.

REFERENCES

1. Halitsan, O.A., Kurliand, Z.N. (2020). Determinants of future teachers' readiness for pedagogical communication in the field of humanistic specialties. *Innovative pedagogical research*. Vyp. 21. T. 1. S. 172–174. [in Ukrainian].

2. Diachenko, M.Y., Kandybovych, L.A. (2003). *Psykholohyia vysshei shkoly : ucheb. posobye*. Mynsk : Test. 352 s. [in Russian].

3. Kolomiichenko, S.Yu. (2010). *Pidhotovka maibutnoho vchytelia u vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh do orhanizatsii fasylytatsiinoho spilkuvannia z uchniamy : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 "Teoriia i metodyka profesiinoi osvity"*. Kharkiv. 20 s. [in Ukrainian].

4. Rodzhers, K. (2002). *Svoboda uchytisia*. M. : Smysl. 527 s. [in Russian].

5. Shevchenko, K.O. (2014). *Pedahohichna fasylytatsiia u konteksti profesiinoi kompetentnosti vchytelia*. *Psykholohichni nauky: zb. nauk. prats. Vyp. 2.13 (109)*. S. 258–263. [in Ukrainian].

6. Fisun, O.V. (2011). *Formuvannia fasylytuiuchoi pozytsii vchytelia v systemi naukovo-metodychnoi roboty zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 "Teoriia i metodyka profesiinoi osvity"*. Kharkiv. 20 s. [in Ukrainian].

7. Foksha, O.M. (2019). *Pedahohichni umovy formuvannia fasylytatsiinoi kompetentnosti maibutnykh uchyteliv humanitarnykh spetsialnostei u profesiinii pidhotovtsi : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. "Teoriia i metodyka profesiinoi osvity"*. Odesa. 240 s. [in Ukrainian].

8. Popova, O., Kabanska, O., Popov, V. (2018). The essence and technology of pedagogical forecasting of development of innovation processes in education. *Educational Studios: Theory and Practice: monograph*. Prague-Vienna: Premier Publishing. P. 273–279. [in English].

*Стаття надійшла до редакції 18.12.2020.
The article was received 18 December 2020.*